

MIJN NATUUR

STOFZUIGER VAN HET LANDSCHAP

Drone redt levens
in het weiland

Klok tikt voor
schoner water

Invloed klimaat
op vogeltrek

Ochtendmeditatie

Bastiaan Hendrikse werkt sinds januari bij SBNL Natuurfonds als operationeel directeur. Hij is gefotografeerd in een heidegebied vlak bij zijn woning in Laren (NH). ‘De natuur geeft energie, het is voor mij de plek om bij te tanken. Ik begin elke ochtend buiten. Dat gevoel dat ik de hele dag nog voor me heb. Dan geniet ik van de zonsopgang en de mooie luchten. Ik verwonder me over de blaadjes die weer aan de bomen komen. Of ik word blij van het roodborstje dat mij aanstaart. De natuur is mijn zen, mijn aanmoediging tot meditatie.’

‘De natuur licht ons uit, zo ervaar ik dat. Wij maken ons de hele dag door druk over van alles, en die boom vormt ondertussen in alle rust zijn takken en groeit gewoon door. Dat vind ik ook het mooie aan Natuur om de Hoek. Ik hoop dat het mensen laat stilstaan bij wat hun omgeving voor hen betekent en dat het vaak om de hoek is en niet alleen het beschermde natuurgebied een heel eind verderop. En dat ze met een klein bedrag al kunnen bijdragen aan een gezondere bodem en een mooiere leefomgeving. Ik hoop dat ik SBNL daarin verder kan helpen.’

FOTO: HESTER HELEEN

Mijn Natuur is een uitgave van SBNL Natuurfonds.

Lekdijk 58

3998 NJ Schalkwijk

Telefoon (0318) 578357

E-mail sbnl@sbnlnatuurfonds.nl

www.sbnlnatuurfonds.nl

IBAN NL97 RABO 0158 7442 41

Redactie

Marlies Kolthof (eindredacteur),
Simone Luijckx, Hans Siemes, Kees
de Kroon en Oswin Schneeweisz.
M.m.v. Manja te Velde

Foto's

Fotoarchief SBNL Natuurfonds,
Hans Menop, Hester Heleen,
Lorenzo de Kroon, Ingrid van
Biljouw, Hans Siemes, Berend
Jan Bussink, Waterschap Rijn
& IJssel, Hutten, Rijksoverheid,
Simone Luijckx, Bas Verschuuren,
Ingram Image
Illustratie: Kees de Vos

Vormgeving

Aad van Dommelen (Witvorm)

Druk

Zalsman Zwolle bv

Advertentie-exploitatie

SBNL Natuurfonds

Abonnementen

Losse abonnementsprijs voor
niet-donateurs 2024: € 19,50 per jaar
Leden van een ANV, de Jagers-
vereniging of de NOJG 2023:
€ 17,- per jaar
Abonnementen worden automatisch
verlengd. SBNL Natuurfonds
hanteert één maand opzegtermijn
voorafgaand aan het verstrijken
van het abonnement

ISSN 2588-8692

Jaargang 8, lente 2024

Overnemen van artikelen is
toegestaan met vermelding van
bron, auteur en toezending van
een bewijsexemplaar aan het
bureau van SBNL Natuurfonds

In dit nummer

12

Luzerne en grasklaver helpen veldleeuwerik

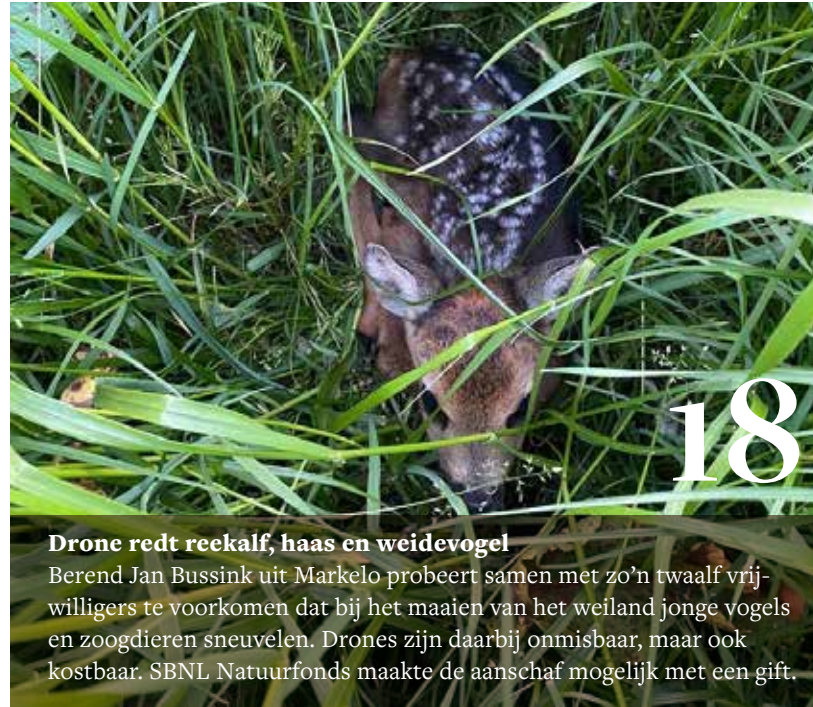
De veldleeuwerik is een van de meest iconische vogels van ons akkerlandschap. Maar welke factoren spelen een rol bij het broedsucces van deze soort? Topgebied Burghsluis in Zeeland vormde het terrein voor een wetenschappelijk onderzoek gedurende twee broedseizoenen. De H.J.E. van Beuningenbijdrage hielp een handje.

36

De rode wouw wint terrein

Rond de eeuwwisseling komt Stef van Rijn een populatie rode wouwen op het spoor in de Belgische Ardennen. Samen met een kameraad start hij een onderzoek. Al 25 jaar brengt hij in deze regio ieder voorjaar minstens tien dagen achter elkaar door, zonder bereik, in alle rust.

18

Drone redt reekalf, haas en weidevogel

Berend Jan Bussink uit Markelo probeert samen met zo'n twaalf vrijwilligers te voorkomen dat bij het maaien van het weiland jonge vogels en zoogdieren sneuvelen. Drones zijn daarbij onmisbaar, maar ook kostbaar. SBNL Natuurfonds maakte de aanschaf mogelijk met een gift.

22

De vrees voor Siberische eenheidsworst

Het voorjaar is de vogeltrektijd bij uitstek. Honderden miljoenen vogels gaan op weg naar hun broedplek, een race tegen de klok. In vergelijking met vroeger vertrekken ze soms dagen of zelfs weken eerder. Onderzoeker Roeland Bom: 'We zien steeds meer veranderingen in ecosystemen. Wat de gevolgen daarvan zijn, is nog onduidelijk.'

26

Klok tikt voor Kaderrichtlijn Water

Na stikstof en CO2 doemt een nieuw probleem op: de Europese Kaderrichtlijn Water. In 2027 moet al het oppervlaktewater en grondwater schoon zijn. Nu al is duidelijk dat Nederland het doel zeker niet overal gaat halen, met het risico dat het land 'op slot gaat'.

Foto cover:
Rode Wouw, Hans Menop

2 Mijn Natuurmoment

Ochtendmeditatie

4 Colofon

7 Voorwoord

De geur van de lente

8 Nieuws en beleid

Marialinde in het zonnetje

12 H.J.E. van Beuningenbijdrage

Veldleeuwerik profiteert van luzerne

16 Natuur om de Hoek

Stand van zaken en hoe nu verder?

18 Fondsen SBNL Natuurfonds

Technologie redt weidevogels

20 Moment van Menop

Lentelandschap

22 Klimaat verandert vogeltrek

De vrees voor Siberische eenheidsworst

25 Spreekwoord uit het dierenrijk

Veerkracht

26 Klok tikt voor Kaderrichtlijn Water

Halen we doelen of gaan ons land op slot?

29 Kunst op je pad

Schapenrotonde

30 De Uitkijkpost: Marker Wadden

Het nieuwste stukje Nederland

32 Kroniek van het Dierenrijk

Spindocor Reynaert

34 Natuurstemmen

Leren van inheemse volken

36 De rode wouw wint terrein

Roofvogel als stofzuiger van het landschap

Landbouw en Natuur Niet óf-óf maar én-én!

In het nieuws volgt de ene crisis na de andere. Klimaat, stikstof, waterkwaliteit...

Zijn landbouw en natuur daarin nou echt elkaars tegenpolen, zoals het nu lijkt? Of heeft dat meer te maken met beleid en financiering?

Misschien zijn er integrale oplossingen die én de bodem verbeteren én opleveren voor boer en landeigenaar én de leefomgeving verbeteren voor mens en dier.

Zeker is dat we het samen moeten doen. En dat de focus op beschermde natuur alleen niet het verschil gaat maken. Want natuur is niet alleen de 'beschermde' natuur (20% van ons land). Maar natuur is bij ons om de hoek, en op het erf. Dat weten particuliere natuurbeheerders en agrariërs in het buitengebied (60% van Nederland) al generaties lang.

Daarom zetten wij ons in voor bodembouwers: particuliere landeigenaren en agrariërs die bijdragen aan natuur- en landschapsbeheer.

Dat doen we met onze campagne Natuur om de Hoek. En daarvoor hebben we uw hulp nodig!

Ga naar www.sbnl-natuuromdehoek.nl of scan de QR-code voor een gift.

VOORWOORD

De geur van de lente

Op ons Fort ruiken we de lente al! Alles schiet de grond uit en over de bomen op ons terrein zie je een waas van ontluikend groen. Die groene groeispruit zie je met je ogen én met je neus.

Want kennelijk is er dus echt een herkenbare 'lentegeur'. Die geur valt ons op, omdat de winter relatief geurarm is. We ruiken de groene geur van planten door het loslaten van organische stoffen, ook wel GLV (green leaf volatiles) genoemd. Er promoveren zelfs mensen op de geur van planten. Ook de bodem prikkelt onze reukzin, omdat de grond warmer wordt, bacteriën actief worden en er meer gassen vrijkomen. Dit las ik in een artikeltje van Jessica van Geel over de geur van de seizoenen in de NRC.

Nog wat later in het lenteseizoen, zo eind april, begin mei, worden veel mensen blij van hun favoriete geur: die van gemaaid gras. Ook dat is de geur van GLV. Eigenlijk is dat een paniecreactie van het gras, een noodsignaal als het ware. Die grassprietjes laten met het afgeven van de organische stoffen aan de omgeving weten dat er behoefte is aan bescherming. Maar dat wist u natuurlijk allang.

Het gras is niet het enige dat bescherming nodig heeft. Want door het maaien wordt niet alleen het gras gekortwiekt. Natuurlijk maaien veel agrariërs en loonwerkers hun weilanden met de nodige aandacht voor alles wat tussen het gras leeft. Maar regelmatig legt toch een jonge haas, jong reekalfje of pluizig weidevogelkuiken het loodje. Niet leuk voor het dier, niet leuk voor degene op de trekker en slecht voor de biodiversiteit in het buitengebied.

Daarom zijn we blij dat we met een van onze projecten kunnen bijdragen aan het voorkomen van dit leed. Namelijk met de aanschaf van een drone die het jonge leven opspoort, voordat er gemaaid wordt. Meer hierover leest u op pagina 18.

Helpt u mee om onze impact te vergroten? Uw bijdrage aan SBNL Natuurfonds of Natuur om de Hoek helpt letterlijk en figuurlijk mee aan een mooier en gezonder buitengebied. En daar plukken we allemaal de vruchten van!

Manja te Velde
Directeur SBNL Natuurfonds

Winnende Marialinde geëerd tijdens prijsuitreiking

Op 15 december vond in het oude Raadhuis aan Het Lind in Oisterwijk de prijsuitreiking plaats van de verkiezing voor De Boom van het Jaar 2023. De gemeente waar de winnende Marialinde staat, trad op als gastheer voor de feestelijke bijeenkomst.

Woordvoerder Marlies Kolthof van SBNL Natuurfonds leidde de ongeveer 35 aanwezigen door het programma. Het woord was allereerst aan SBNL-voorzitter Frederik Nijpjes. Hij heette alle aanwezigen welkom en legde uit hoe de verkiezing van De Boom van het Jaar past binnen de missie van de organisatie: de ondersteuning van landschapontwikkeling op particuliere gronden. Manja te Velde, directeur van SBNL Natuurfonds, vertelde iets over het nieuwe project Natuur om de Hoek. Daarna was het woord aan wethouder Anne Cristien Spekle die benadrukte hoe groot de verbondenheid tussen cultuur, historie en groen is binnen de gemeente Oisterwijk.

- 1 Alle winnaars op een rij
- 2 Boomverzorgers Adri en Kees
- 3 Theatergroep Trappaf
- 4 Wethouder Anne Christien Spekle
- 5 Burgemeester Hans Janssen met de plaquette

'Ploffen' en nieuwe loten

Boomverzorgers Adri Hoeven en Kees Pijnappels zijn de enige twee mensen die de 650 jaar oude Marialinde mogen verzorgen. Zij vertelden over het 'ploffen' van de bodem rondom de boom, waardoor deze meer lucht doorlaat. Ook worden nieuwe loten gekweekt die op termijn de huidige

stam van de Marialinde moeten versterken, zodat deze ook voor komende generaties behouden blijft. Voorleeskampioen Jeroen Oversier las op indrukwekkende wijze een gedicht voor over de Marialinde, geschreven door de stadsdichter van Oisterwijk Ton van der Wouw. Tijdens de korte pauze werden op een groot scherm in de zaal oude en nieuwe beelden van de Marialinde getoond.

Derde en tweede plaats

De huldiging vond daarna plaats naast de winnende boom, waar de Koninklijke Harmonie Asterius een lied ten gehore bracht. De lokale theatergroep Trappaf

vertolkte de geschiedenis van de Marialinde in een notendop. Daarna was het tijd voor de officiële prijsuitreiking. Ingrid Storm, werkzaam voor de gemeente Zaanstad, nam de derde prijs in ontvangst voor De Boom Die Lucht Geeft: een prachtige vleugelnoot aan het Talmaplein in Zaanadam die 688 stemmen in de wacht wist te slepen. Aanmelder Ton Cornelisse kreeg de tweede prijs voor de Rode Beuk van Baroniestad IJsselstein, die 4.906 stemmen kreeg.

Plaquette en cheque

De hoofdprijs, een plaquette voor het gemeentehuis, werd in ontvangst genomen door burgemeester Hans Janssen van Oisterwijk. Hij prees in zijn dankwoord iedereen in zijn gemeente die zich tijdens de verkiezing voor de Marialinde had ingespannen. De bijbehorende cheque van 2.500 euro, bestemd voor de boom, werd overhandigd aan Patrick Pelikaan, voorzitter van Bezoek Oisterwijk, de organisatie die de Marialinde had aangemeld bij SBNL Natuurfonds voor deze verkiezing. In overleg met de inwoners zal Bezoek Oisterwijk bepalen, waaraan het geld besteed zal worden. Oud-boswachter en bomenambassadeur Frans Kapteijns die zich persoonlijk voor de boom had ingespannen, nam de oorkonde in ontvangst. De Marialinde won de verkiezing voor De Boom van het Jaar 2023 met 7.076 stemmen.

~~SBNL Natuurfonds breidt uit en werft~~

~~SBNL Natuurfonds ging sinds haar oprichting van belangenbehartiger naar advisering in natuurbeheer en naar fondsenbeheerder. De particuliere natuurbeheerder staat daarbij al die jaren al voorop!~~

~~Inmiddels is SBNL, naast het beheer van fondsen en eigen terreinen en de zorg voor haar donateurs, inmiddels ook al anderhalf jaar actief als fondsenwerver. Na een paar succesvolle pilots is het tijd om de projecten van Natuur om de Hoek op te schalen, onder meer met twee fondsenwerfers.~~

Omdat Simone zich mag voorbereiden op haar pensioen, zoeken we voor haar een passende opvolging in twee office managers, één met verstand van sociale media en één met financiële kennis. Met wat meer specialisatie in de taken om te kunnen anticiperen op de groei. Wij hopen u binnenkort de eerste nieuwe gezichten voor te stellen.

Excursie Het Jagershuis op 20 april

SBNL Natuurfonds nodigt u graag uit voor een bezoek aan Parkbos Landgoed Het Jagershuis in Wehl. Een uniek onderdeel van het landgoed is een park met de Keltische Bomenkalender. Zoek de boom op die hoort bij je geboortedatum en kijk wat je karakter is. Het park telt in totaal bijna 40 verschillende boomsoorten.

De Keltische Bomenkalender, een 3.000 jaar oude horoscoop, kwam mede tot stand dankzij een bijdrage uit het Van Hemertfonds. Vrijwilligers staan centraal op het landgoed. Zij zorgen grotendeels voor het beheer. U kunt hen tijdens deze excursie de hand schudden.

GIFTEN

In het vierde kwartaal van 2023 kreeg SBNL Natuurfonds van meerdere donateurs weer een welkome extra gift bovenop de reguliere donateursbijdrage. We werden bovendien verblijd met een nieuwe schenkingsovereenkomst voor vijf jaar van €2.000. Daarnaast ontvingen we €2.500 van een stichting. Voor Fonds West-Gelderland ontvingen we een particuliere bijdrage van €10.000 en voor Fonds De Eik €500. Ook ontvingen we diverse giften voor projecten van Natuur om de Hoek. Hartelijk dank aan allen!

Ook u kunt (middel)grote bedragen fiscaal aftrekken door vijf jaar lang een vast bedrag te schenken. U trekt uw gift vervolgens af van de inkomstenbelasting. Wilt u een periodieke schenking doen, neem dan contact met ons op. Wij regelen dit voor u. SBNL Natuurfonds is erkend als ANBI en draagt over de ontvangen giften geen belasting af.

Kustbroedvogels lijden onder predatoren

Een groot deel van de typische kustbroedvogels doet het slecht. Naast verruiging van het open landschap is predatie een belangrijk probleem. Nieuwe rasters rondom broedplekken kunnen het laatste probleem mogelijk beperken. Dit blijkt uit onderzoek, uitgevoerd in opdracht van Het Groninger Landschap.

De onderzoekers rustten vossen uit met zenders om hun gangen na te gaan. Zo ontdekten ze dat zelfs een broedeiland op 400 meter uit de kust niet veilig is. Sommige vossen leven dag in dag uit op de open kwelder. Ook stroomdraden houden de predatoren niet

altijd tegen. Steenmarters en vossen kruipen eronderdoor. De onderzoekers inventariseerden aan welke eisen een effectief raster moet voldoen. Binnenkort willen zij deze kennis in de praktijk gaan testen.

Bron: Nature today, 27/02/24

Kleine plevier

Braamstruik moet Japanse duizendknoop verdringen

De invasieve Japanse duizendknoop tiert welig in onder andere wegbermen en brengt daarmee de inheemse natuur in de verdrukking. Stichting Bargerveen en Bosgroep Zuid Nederland proberen de exoot te bestrijden door het bijkplanten van inheemse bramen.

In 2021 hebben zij op drie locaties in

wegbermen in de provincie Utrecht braamstruiken aangeplant. Op deze locaties was de aanwezigheid van de Japanse duizendknoop dominant. De exoot bedekte er de bodem volledig.

Per terrein werd 200 vierkante meter vrijgemaakt van duizendknoop. Een deel van de proefvlakken werd ongemoeid

gelaten en in de andere proefvlakken zijn kleine braamstruiken geplant, omdat ze snel groeien en niet hoog worden. In de proefvlakken met bramen bleek na twee jaar dat de bedekking van de bodem met duizendknoop 2,5 keer lager was dan in de proefvlakken zonder bramen.

Bron: Nature Today. 27/02/24

Tekenseizoen begint vroeg

Februari was erg warm. Door de hoge temperaturen zijn ook teken actief geworden. Sinds vorig voorjaar vragen onderzoekers een groep mensen om wekelijks door te geven of ze in de voorgaande week zijn gebeten door een teek. Van deze mensen liep 2 tot 3 procent een tekenbeet op. Er zijn ook al enkele meldingen van de ziekte van Lyme.

In een normale februari maand zouden teken nog in winterrust zitten. Dat is dit jaar niet het geval. Vanuit het hele land zijn inmiddels tientallen beten gemeld via tekenradar.nl. Het werkelijke aantal ligt veel hoger, omdat het om een steekproef gaat.

Bron: Nature Today, 01/03/24

Veldleeuwerik profiteert van luzerne en grasklaver

De veldleeuwerik is een van de meest iconische vogels van ons akkerlandschap. De jubelzang op een mooie voorjaarsdag in agrarisch gebied is voor velen herkenbaar. Maar welke factoren spelen een rol bij het broedsucces van deze soort? Dat onderzocht Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels (GKA) gedurende twee broedseizoenen in het Topgebied Burghsluis op Schouwen-Duiveland. De H.J.E. van Beuningenbijdrage van het Elise Mathilde Fonds ondersteunde het onderzoek met ruim 16.000 euro.

Het leefgebied van de veldleeuwerik staat al tientallen jaren onder druk, vertelt onderzoeker Henk Jan Ottens van GKA. Deze akkervogel heeft veel last van de intensivering van de landbouw. ‘Waar het landschap open is, met korte bodemvegetatie, verschijnen al snel veldleeuweriken. Gebeurt dit niet, dan is er iets mis.’

Bijna weggevaagd

Sinds de jaren '70 daalde het aantal broedparen in ons land met bijna

95 procent. Van zo'n 500.000 tot 750.000 toen daalde de populatie naar ongeveer 30.000 broedparen nu. Bijna weggevaagd, noemt Ottens het. Het goede nieuws is, dat de bodem bereikt lijkt. In de afgelopen jaren is weer een lichte stijging te zien.

Natuurontwikkeling en agrarisch natuurbeheer

Die kentering is vooral te danken aan twee factoren. Henk Jan Ottens: ‘Vroegere landbouwgebieden die nu als natuurontwikkeling worden ingezet, doen het goed. Maar ook agrarisch natuurbeheer in de landbouw zelf heeft deze soort geholpen. Gebieden waar veel granen en luzerne geteeld worden, springen eruit. En gebieden met extensief graslandbeheer.’

Basisvoorwaarden

De veldleeuwerik is op zich een flexibele vogel, vertelt de onderzoeker. Zolang wordt voldaan aan de basisvoorwaarden openheid en laagblijvende vegetatie kunnen ze in allerlei typen gewassen broeden. Broedparen hechten wel aan hun omgeving. ‘Een Zeeuwse vogel blijft in Zeeland.’

Het Topgebied Burghsluis lijkt op het eerste gezicht heel geschikt voor de veldleeuwerik. Onder regie van Stichting Het Zeeuwse Landschap wordt hier sinds 2014 geëxperimenteerd

Luzerne

Foto: Ivar Leidus, via Wikimedia Commons CC BY-SA 3.0

met verschillende maatregelen om akkervogelpopulaties te bevorderen, zoals akkerranden en strokenteelt. Het gebied op Schouwen-Duiveland kent daardoor inmiddels een enorme dichtheid en diversiteit aan weide- en akkervogels. Het aantal patrijzen, scholeksters, kieviten, graspiepers en ook veldleeuweriken ligt er fors hoger dan regionaal en landelijk.

Akkerrand en luzerneteelt. In de achtergrond de plumpe toren van Burgh-Haamstede. Foto: Niels Godijn

Wat werkt?

De onderzoekers wilden weten wat deze maatregelen deden met het broedsucces van de veldleeuwerik. Wat werkt wel en wat werkt niet? De territoria van de veldleeuweriken werd in kaart gebracht, er werd naar nesten gezocht en die werden daarna gevolgd om het broedsucces te bepalen. Ook kregen sommige vogels een zender. Tot slot werd de ontwikkeling van de gewassen op de percelen gemeten in hoogte en bedekkingsgraad.

Luzerne en grasklaver

‘Vooral de teelt van luzerne trekt de veldleeuwerik aan’, vertelt onderzoeker Henk Jan Ottens. ‘Dit gewas is heel open en wordt niet heel hoog. De maaifrequentie van dit ruwvoedergewas is lager dan bij gras.’ Ook grasklaver blijkt populair bij deze akkervogel. Daarnaast is het netwerk van akkerranden in het Topgebied Burghsluis een mooie aanvulling op het voedsel dat uit de luzerne- en grasklaverstroken komt. De brede akkerranden worden maar gedeeltelijk en in fasen omgewerkt. Het resultaat is een lint van groen stroken, waar de veldleeuweriken graag komen foerageren.

Veldleeuwerikouder bij nest met bedelende jongen. Opname via camera. Rob Voesten

Broedsucces mogelijk niet hoog genoeg

Een derde van de nesten werd gevonden in grasklaver, een derde in luzerne, het overige deel in de akkerranden en overige gewassen. Toch blijkt het broedsucces, bijna 30 procent, niet hoog genoeg voor de groei van de populatie zelf. Een minimum van 35 procent wordt verondersteld nodig te zijn voor een stabiele populatie. Nog tot laat in het broedseizoen worden nieuwe broedpogingen ondernomen, wat

mogelijk duidt op een hoog nestverlies. Waarschijnlijk wordt de populatie in het jaar erop aangevuld met veldleeuweriken uit nabijgelegen natuurgebieden, waar het broedsucces hoger ligt.

Maaifrequentie en eerste snede

Wat blijkt? Het maairitme, hoewel lager dan bij normaal grasland, is toch nog te hoog. Henk Jan Ottens: 'Als het interval tussen de maaibeurten minder dan 40 dagen is, wordt de kans op overleving van de jongen krap.' Een ritme van eens in de

Gemaaid perceel met verlaten veldleeuweriknest. De eieren hebben het maaien overleefd. Maar de aanwezigheid van gras op de eieren en de openheid van het nest heeft ervoor gezorgd dat het legsel is verlaten. Foto: Henk Jan Ottens

zes weken was daarom een belangrijke aanbeveling van de onderzoekers.

Bovendien gebeurt het maaien van de eerste snede volgens de onderzoekers te vroeg, namelijk al voor 1 juni. 'Alles bij elkaar is dat echt 'killing' voor de veldleeuweriken omdat zij onvoldoende

Veldleeuwerik met GPS-log. Via dit systeem kan het terreingebruik van de veldleeuwerik gevolgd worden.

Foto: Raymond Klaassen

tijd hebben om hun jongen groot te brengen. Luzerne- en grasklaverteelt in combinatie met het aanpassen van het maaischema is volgens de onderzoekers de meest effectieve mogelijkheid om veldleeuweriken duurzaam een plek te geven in het Topgebied Burghsluis. Het broedsucces zou daardoor kunnen stijgen tot 43 procent.

Geen lange afstanden

In totaal zijn 188 voedselvluchten van veldleeuweriken met nestjongen geregistreerd. Twee derde van de foerageerlocaties bevond zich op minder dan 100 meter tot het nest. De actieradius van de veldleeuwerik is dus beperkt. Daarom geldt volgens Ottens de regel: 'Hoe meer diversiteit er binnen het voedselterritorium is, hoe gunstiger voor de veldleeuwerik. Hij gaat liever niet over langere afstanden. Ik vermoed zelfs dat hij op basis daarvan ook zijn broedlocatie kiest. Hij moet alles kunnen vinden in een kleine omgeving rond het nest.' Veldleeuweriken die broedden in grasklaver of luzerne haalden hun voedsel in hoge mate uit deze gewassen. Ook de akkerranden speelden een grote rol als voedselbron.

Strokenteelt niet geliefd

Je zou verwachten dat de aanwezige strokenteelt geliefd zou zijn vanwege de grotere diversiteit gewassen en daardoor

Hoe meer diversiteit binnen het voedselterritorium, hoe gunstiger voor de veldleeuwerik.

mogelijk ook aan foerageermogelijkheden. Maar dat bleek niet het geval. Het soort gewas was hierin van belang, vertelt de onderzoeker. Ottens: 'Maïs was een onderdeel van de strokenteelt. Hierbij blijft het landschap lang zwart en onbebouwd. Als die maïs opkomt, biedt het weinig beschutting voor een nest. Als vervolgens de maïs de hoogte in gaat, haken de veldleeuweriken af. Daar houden ze niet van.'

Omvang, gewas en teeltwijze

Toch zou strokenteelt van meerwaarde kunnen zijn, stelt het onderzoek. Maar daarvoor is dan van belang dat het gebied met strokenteelt groot genoeg is en

bovendien bestaat uit een lappendeken van gewassen zoals granen en extensieve luzerneteelt. Daarnaast moet de mix van de gewassen en de manier van telen het terrein aantrekkelijker maken voor de veldleeuwerik. Zware en frequente bemesting van de akkers wordt afgeraden. Dit leidt tot een groeispurt die sneller maaien daarna weer noodzakelijk maakt.

De onderzoeksresultaten zijn terug te lezen op de website van Grauwe Kiekendief – Kenniscentrum Akkervogels: www.grauwekiekendief.nl.

TEKST: MARLIES KOLTHOF

FOTO'S VELDLEEUWERIK: RUDI DEBRUYNE

Overzichtsfoto Strokenteelt Burghsluis. Foto: Zeeuws Landschap

Aanplanten heg bij Boerderij Rietveld

Helenahoeve vóór de werkzaamheden en de aangelegde poel

Aanplanten bij Antoniushof

Natuur om de Hoek trotseert natte herfst en winter

In de afgelopen maanden was het nat en koud. Desondanks heeft het project Natuur om de Hoek van SBNL Natuurfonds niet stilgestaan. In de herfst en winter zijn weer flink wat meters gemaakt. Ook voor de komende maanden staan nog vele hectares met plantgoed in de planning.

In het najaar van 2022 startte SBNL Natuurfonds achter de schermen met een nieuw initiatief: Natuur om de Hoek. Directeur Manja te Velde zei daarover destijds: ‘Eigenlijk ligt Natuur om de Hoek in het verlengde van wat we al deden. Maar de impact ervan was beperkt tot Gelderland en Overijssel. Je wilt natuurlijk ook graag in Zeeland, Groningen of Limburg en alle andere provincies projecten mogelijk maken.’

Projecten en samenwerking

In het eerste halfjaar is vooral gezocht naar potentiële projecten en mogelijkheden tot samenwerking, waaronder die met a.s.r. De eerste projecten waarmee Natuur om de Hoek voet aan de grond wist te krijgen, liggen met name in het zuiden en midden van het land. In de loop van 2023 kregen deze projecten ook daadwerkelijk gestalte.

Poel en kruidenrijk grasland

Zo is SBNL Natuurfonds eind vorig jaar gestart met een van de drie projecten in samenwerking met a.s.r. Het betreft een samenwerking met De Helenahoeve in Helenaveen, een kleinschalige voorziening voor jeugdhulp. Bij de jeugdinstelling wordt een poel en kruidenrijk grasland aangelegd.

Notenbomen en haag

Daarnaast is bij twee andere agrarische bedrijven plantgoed gepoot. Bij boerderij Rietveld in Breda zijn 24 notenbomen en een gemixte haag van 360 meter aangeplant. Ook bij Landgoed Antoniushof in Bergeijk is hard gewerkt. Daar verreezen tussen de aardappelvelden 90 notenbomen

Boerderij Rietveld voor aanplant

en werd bijna twee hectare kruidenrijk grasland aangelegd.

Inmiddels is ook het digitale platform van Natuur om de Hoek live: www.sbnl-naturomdehoek.nl Hierop is te zien, in welke gebieden inmiddels projecten zijn gestart en hoe donateurs hieraan kunnen bijdragen. Op dit moment is er bijna €35.000 opgehaald. Op de site zijn zes projecten te vinden, waarvoor al concreet kan worden gedoneerd.

Nieuwe projecten

Voor de komende maanden heeft SBNL Natuurfonds nog een aantal nieuwe projecten in de planning voor uitvoering staan. Ook op Landgoed Geijsteren, bij

boerderij Meijers, en in Gronsveld, Hei- en Boecop, Deurne en Peel en Maas gaat zaai- en plantgoed de grond in. Daarmee heeft Natuur om de Hoek definitief de wind onder de vleugels.

Opschalen

Directeur Manja te Velde zei daarover destijds bij de start van de campagne: ‘Krijgen we lokaal mensen enthousiast voor projecten en kunnen we genoeg landelijke organisaties aan ons binden die dit samen met ons willen opschalen? Is er voldoende animo vanuit particuliere grondeigenaren en boeren om projecten te starten en wat willen ze dan concreet gaan doen? Pas als een aantal projecten goed loopt, kunnen we daar meer over zeggen.’

Technologie redt reekalfjes, haasjes en weidevogels

Berend Jan Bussink uit Markelo is oud-politicus, jager, maar ook redder van tientallen reekalfjes, haasjes en jonge weidevogels. Samen met zo'n twaalf vrijwilligers probeert hij te voorkomen dat bij het maaien van het weiland de jonge nakomelingen sneuvelen. Drones zijn daarbij onmisbaar, maar ook kostbaar. SBNL Natuurfonds maakte de aanschaf via een van haar fondsen mogelijk met een gift van 13.000 euro.

Op zo'n zestig meter boven de grond zoemt een Robor-drone, speurend naar iets levends in het weiland. Een warmte-camera signaleert of er inderdaad dieren tussen het gras verscholen zitten. Is dat zo, dan snellen twee, drie man toe om ze in veiligheid te brengen, voordat maaimachines het land in gaan.

Jagers, boeren en vogelbeschermers

Aan de knoppen zit Berend Jan Bussink. Hij is de voorman van de Initiatiefgroep Beheer, Behoud Bescherming Hof van Twente. Samen met de WBE Hof van Twente, jagerscombinaties, boeren en (weide)vogelbeschermers zet de groep zich in voor de 'reddingsacties'. De wildbeheer-eenheid deed al iets in die richting, maar de drone die daarvoor werd gebruikt is verouderd. De nieuwe Robor-drone van de Initiatiefgroep is veel nauwgezetter met mooie resultaten.

Dat laat 2023 zien. De drone heeft over zo'n 1800 hectare grasland gevlogen. 74 jonge reekalveren zijn van een wisse dood gered,

1. Vrijwilliger Frank Spiekeman pakt het ontdekte reekalf op. De handschoenen en het gras zijn essentieel. Met blote handen aangepakt is het vrijwel zeker dat de moedergeit het kalf verstoort.

2-3. Reekalfjes gaan schuil onder gras of kruiden en zijn nauwelijks te ontdekken. De drone weet ze bijna allemaal te vinden.

4. Jonge haasjes gaan in een emmer naar een veilige plaats in het bos.

5. Melkveehouder en oud-bestuurder Berend Jan Bussink is met pensioen en bestuurt tegenwoordig vooral de levensreddende drone.

net als de haasjes uit zo'n 80 hazennesten, vier grutten en 45 kievitsnesten.

Voldoening

'Dat geeft een enorme voldoening,' vertelt de Twentenaar trots. 'Iedere boer overkomt het. Als je je gras maait, krijg je een rotgevoel als je die jonge dieren raakt. Je past wel 200 procent op dat het niet nog een keer gebeurt, maar het is eigenlijk niet te voorkomen', is zijn ervaring. Zelf sleepte hij vroeger een touw door het land om de jonge dieren te traceren of weg te jagen. Verschillende trekkers hebben tegenwoordig een piepsysteem om nesten te signaleren. Maar dat werkt matig bij reekalfjes, die soms nauwelijks te ontdekken zijn. Met de drone lukt dat wel. 'Dankzij een schitterend mooie techniek', klinkt het enthousiast.

Markeren of verplaatsen

Voor al in het voorjaar zijn het drukke dagen als de eerste en tweede grassnede aan de beurt zijn. Dan staan de vrijwilligers elke dag om half vijf in de wei om de speurtocht vanuit de lucht te starten. Dat duurt dan tot een uur of elf. Dan is de bodem zo opgewarmd, dat er geen temperatuurverschil meer is op te merken tussen de grasmat en de dieren. Dat temperatuurverschil moet twee graden of meer zijn. Dan gaan de vrijwilligers het land in om het nest op te zoeken en het te markeren met vlaggenstokken of om de jongen tijdelijk ergens anders neer te leggen. De moeder speurt ze dan wel weer op.

Ganzeneieren schudden

Niet alleen in het voorjaar is de drone in gebruik. Ook in andere seizoenen zweeft hij aan het firmament. Bijvoorbeeld om

ganzen te tellen en ganzennesten te spotten. Zoals bij de plas/zandwinning de Domelaar. Daar zaten 2.400 ganzen. Om te voorkomen dat hun aantal in een jaar tijd zou groeien tot meer dan 10.000 zijn de vrijwilligers eieren gaan schudden. Of ze speuren met het apparaat naar het effect van ingezaaide bufferstroken. Wat voor dieren (fazant, patrijs, vos) schuilen er? En heel speciaal was een ontsnapt kalf dat zich verschool in de mais. De drone had 'm zo teruggevonden.

Natuur en goodwill

'Je doet het voor de natuur, maar zeker ook voor de goodwill in de omgeving. Het is goed dat we laten zien dat we andere dingen in de natuur doen dan jagen', stelt Berend Jan Bussink. Soms klinkt er het verwijt, dat de jagers het alleen maar doen om wild op te zoeken. 'Absoluut niet,' reageert hij met enige verontwaardiging. 'Als je het uitlegt, is er begrip.' Hij verwijst naar de samenwerking met vogelwerkgroepen en natuurorganisaties. En hij onderstreept het belang van educatie. Laatst ging er een zevenjarig meisje mee. 'Voor haar was het een geweldige beleving.'

Vervolg

Op meer plaatsen is de zoektocht vanuit de lucht aan de gang. SBNL Natuurfonds financierde eerder al een drone in het Twentse Geesteren. De Hof van Twente is de tweede. Berend Jan Bussink kan niet genoeg benadrukken hoe nuttig die drone is. Zijn verwachting is optimistisch. 'Het zingt rond welke resultaten we bereiken. Dat gaat op veel meer plaatsen een vervolg krijgen.'

TEKST: HANS SIEMES
FOTO'S: BEREND JAN BUSSINK

DE HEIKIKKER

*In de prille morgen naar de veenplas
Hoor je het voortplantingskoor alras
Van verre klinkend als hondjesgeblaf
Dichterbij klokkend als een ondergedompelde karaf
Nabij waakzaam in haar eigen bubbelbad
Haar opgebolde oog scherp en spiegelglad
Je weet je heerlijk wederzijds bespied
Horen, zien en voelen in beider begrepsd gebied!*

KEES DE KROON

De vrees voor Siberische eenheidsworst

‘We leven in een spannende tijd’, zegt Roeland Bom (onderzoeker bij het NIOZ Koninklijk Instituut voor Onderzoek der Zee). ‘Overall zien we veranderingen in de natuur, maar we staan nog maar aan het begin van de klimaatverandering. Alles wijst erop dat we steeds meer kleine en grotere veranderingen gaan zien in ecosystemen. Wat de gevolgen daarvan zijn, is nog onduidelijk.’

Het voorjaar is de vogeltrektijd bij uitstek. Honderden miljoenen trekvogels gaan op weg naar hun broedplek. Ze komen uit Afrika en Zuid-Europa en gaan naar het noorden. Maar het is tegenwoordig voor veel vogels een race tegen de klok om op tijd in het noorden aan te komen. In vergelijking met enige tientallen jaren vertrekken ze soms dagen of zelfs enkele weken eerder. Er wordt aangenomen dat zij reageren op de klimaatverandering, waardoor bij

ons de insectenpiek eerder plaatsvindt. Trekvogels hebben die insecten nodig om in de kwetsbare periode hun jongen te voeren.

Vogeltrek

Breek Roeland Bom de bek niet open over het bijzondere fenomeen van de vogeltrek. Als ecooloog houdt hij zich bezig met de ecosystemen van de Waddenzee, en de stap naar trekvogels is klein. Zo deed Bom onderzoek naar de effecten van klimaatverandering op de vogeltrek van

steltlopers, die elk jaar een tijdje op de Waddeneilanden verblijven. Hij ontdekte recent dat door de klimaatverandering twee ondersoorten van de rosse grutto vaker met elkaar kruisen. Op termijn zou dat kunnen betekenen dat die twee soorten in elkaar opgaan en de biodiversiteit dus afneemt. ‘Ik maak me zorgen’, zegt Bom. ‘Want deze ontwikkeling kan een voorbode zijn van wat we straks ook bij andere trekvogels gaan waarnemen. Ze komen elkaar door de klimaatverandering immers steeds vaker tegen.’

➤ Rosse grutto ⬆ Roeland Bom: ‘Het kleinste radertje moet functioneren om het hele uurwerk te laten draaien.’

Sociale vogels

Even terug naar de rosse grutto. Tot nog toe gebeurde het nog niet vaak, maar omdat een van de beide ondersoorten steeds vroeger gaat trekken, komen de vogels elkaar nu soms tegen in westelijk Siberië. Daar hebben ze dus de gelegenheid om met elkaar te kruisen. Bom: ‘Zo ontstaat op lange termijn een soort Siberische eenheidsworst.’ Hij verwacht deze ontwikkeling in de toekomst ook te zien bij andere trekvogels. Met name bij vogels die sociaal gedrag vertonen, zoals ganzen, kraanvogels en zelfs zangvogels. Bom: ‘Die soorten hebben allemaal de neiging om een tijdje met elkaar op te trekken.’

Ontwikkelingen

‘Het is verbazend hoe snel de ontwikkelingen gaan’, zegt Bom. ‘Taymyrensis vliegt nu nog langs een westelijke route, via de Waddenzee naar West-Afrika, en Yamalensis trekt langs de Oeral naar de Kaspische zee en het Arabisch schiereiland. In ons onderzoek spreken we de verwachting uit dat de reisschema’s van de twee soorten rosse grutto’s ergens tussen 2036 en 2040 helemaal zullen overlappen. Op termijn zou er een grote, homogene populatie kunnen ontstaan.’

We weten dat de weerbaarheid van planten en dieren sterk afhangt van genetische diversiteit. Als dat verdwijnt, loop je het risico dat populaties instorten. Het klimaat wordt wereldwijd uniform: de winters zachter, de zomers heter, de verschillen in de start van de lente verdwijnen, ook voor trekvogels. Homogenisering van dierenpopulaties is dan een van de onverwachte uitdagingen waar we door klimaatverandering mee te maken gaan krijgen.’

Vogeltrek

Bevindingen uit recente onderzoeken morrelen ook aan het beeld dat wij hebben van de vogeltrek als een automatisme. Alsof er op een bepaald moment een wekker afgaat en de vogel gaat vliegen. Bom: ‘Met dat beeld zijn generaties groot geworden, maar de werkelijkheid is veel complexer. Vogels reageren op de aanwezigheid van voedsel, temperatuur, daglicht, energievoorraad, maar vooral op elkaar. Als één vogel vertrekt en de rest blijft zitten, gaat de reis niet door. Pas als de meerderheid mee opvliegt, kan dat het moment zijn om aan de lange reis te beginnen. We weten nog heel veel niet van de mechanismen achter de vogeltrek. Wat we wel weten is dat die

reis ook niet altijd via vaste routes gaat. Uit steeds meer studies blijkt dat dieren zich aan nieuwe situaties aanpassen. Trekpatronen veranderen en ganzen gaan bijvoorbeeld eerder broeden. Daarnaast zijn er aanwijzingen dat trekvogels kleiner worden, wat misschien ook een aanpassing is aan een warmer klimaat.’

Windpatronen

Door de opwarming van de aarde veranderen ook grootschalige windpatronen. Onderzoek van het KNMI laat zien dat trekvogels die zich meer laten leiden door de wind, eenvoudiger in staat zijn om hun vliegroutes aan te passen aan toekomstige circulatieveranderingen. Zij kunnen, ondersteund door rugwind, de relatief lange migratieafstand blijven overbruggen. Broedvogels die een directer pad volgen, moeten waarschijnlijk rekening houden met meer zij- en tegenwind om hun voorkeursroute te kunnen blijven volgen. Of zij in staat zijn om tegen deze veranderende winden op te boksen, is nog onduidelijk.

Olympische sport

De vogeltrek is vergeleken met honderd jaar geleden sowieso sterk veranderd. Het is voor veel vogels bijna een olympische

Homogenisering van populaties is een onverwachte uitdaging van klimaatverandering.

sport geworden om het eindpunt te halen. Milieuvervuiling, habitatvernietiging, stormen, klimaatextremen, voedselgebrek, intensieve landbouw en ontbossing: het zijn allemaal obstakels die trekvogels tegenwoordig onderweg tegenkomen. En wat te denken van al die nieuwe windmolenparken waarin vogels zich doodvliegen? Voor het eerst werden op 13 mei 2023 de windmolens op zee bij Borssele en Egmond aan Zee vier uur lang stilgezet, omdat massale vogeltrek boven de Noordzee was voorspeld. Zo kregen de

vogels een veilige doortocht. Het was een internationale primeur, waarbij gebruik werd gemaakt van een voorspellingsmodel van de Universiteit van Amsterdam (UvA). De verwachting is dat windparken in de toekomst vaker stilgezet worden om trekvogels een goede doorgang te verlenen.

Kokkelsterfte

Een cruciale plek voor trekvogels in ons land zijn natuurlijk de Wadden. Miljoenen vogels komen er elk jaar weer naartoe, maar ook daar zijn de gevolgen

van klimaatverandering zichtbaar. De massale kokkelsterfte van 2022 (de derde in vijf jaar tijd) ligt nog vers in het geheugen. ‘Na het visverbod zie je de stand wel weer snel herstellen. Maar zo’n massale sterfte is slecht nieuws voor vogels als kanoeten, die de jonge kokkels nodig hebben om op te vetten voor de trek naar het zuiden.’

Uurwerk

Bom: ‘Die kokkelsterfte is het topje van de ijsberg. Er zijn onderhuids veel subtiele verschuivingen in het ecosysteem van de Wadden gaande. Zo weten we dat in de afgelopen 35 jaar garnalen steeds vroeger in het voorjaar vanuit de Noordzee de waddenplaten zijn opgetrokken. Waarschijnlijk is dat een directe reactie op warmere watertemperaturen in april. Ook weten we dat rosse grutto’s die in de Waddenzee opvetten daar steeds eerder vertrekken om op tijd in de broedgebieden in Siberië aan te komen. Wellicht kunnen ze dit omdat rosse grutto’s sinds kort slijkgarnalen eten. Zij zijn, net als gewone garnalen, steeds eerder in het voorjaar in grote getale op het wad te vinden en zijn daardoor een beschikbare prooi geworden. Het leert ons hoe snel veranderingen kunnen gaan en hoe kleine verschillen in timing grote gevolgen kunnen hebben. Het is als de klok van een uurwerk. Het kleinste radertje moet functioneren om het hele uurwerk te laten draaien.’

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ

FOTO’S: INGRID VAN BILJOUW (GRUTTO’S)

De vogeltrek is complex: vogels reageren op veel verschillende factoren, maar vooral op elkaar.

SPREEKWOORD UIT HET DIERENRIJK

Veerkracht

Veerkracht is volgens Van Dale het ‘herstellingsvermogen van iemands gestel of gemoed na grote inspanning’.

Geen watervogel zo veerkrachtig als de opstijgende of landende knobbelzwaan in ons waterrijke land. Hoe zwaarder de vogel, hoe moeilijker de zwaartekracht te overwinnen is. Ganzen en zwanen gebruiken hun vleugels en zwemvliezen om voldoende beweging op te bouwen en zich te verheffen. Hoe zwaarder ze zijn, hoe langer de aanloop duurt. Remmend terug in het water met de poten vooruit valt op hoe kort hun landingsbaan is. Daarin is hun gewicht een voordeel.

Aerodynamisch

Hun aerodynamische vorm, zowel in de lucht als op en onder het water, is voor watervogels altijd van levensbelang geweest. Evolutionair hadden de vogels die het beste konden vliegen de grootste overlevingskansen. Zo hebben vogels miljoenen jaren hun manier van vliegen ontwikkeld. Een vliegveer die verloren gaat wordt direct gecompenseerd door de

snelle aangroei van een nieuwe. In deze zin is de figuurlijke menselijke betekenis van veerkracht afgeleid van de letterlijke.

Duikuitrusting

Ook onder water profiteren watervogels als aalscholvers en duikeenden van hun slanke vorm om te zoeken naar vissen of waterplanten op de bodem als voedsel. Uiteraard helpen ver naar achter uitstaande poten met sterke zwemvliezen hun krachtige zwemslagen. De waterspreeuw is de meest bijzondere daarin. Wie die eenmaal over de bodem in het water heeft zien lopen, vergeet dat nooit meer. Waterspreeuwen zijn voorzien van een moderne duikuitrusting: een waterdicht, bruinwit verenkleed, flapjes over de neusgaten en een plastic-achtig, transparant ooglid, dat ze beschermt tegen water in het oog.

Gezien de hoeveelheid water in ons land lijken watervogels misschien een flink deel te beslaan van het totale aantal vogels. Maar dat valt tegen. Van de circa 10.500 soorten vogels wereldwijd bestaat nog

geen vier procent uit watervogels. Tot die soorten rekenen we dan ook bijvoorbeeld meeuwen en zilverreigers, die een beetje zwemmen, maar technisch gezien geen echte watervogels zijn.

Nogmaals veerkracht

Vogels doen veel aan veerverzorging. Er gezond uitzien belooft ook gezonde nakomelingen. Men kent de vogel aan zijn veren, luidt het spreekwoord. Voor het vliegen zijn krachtige pennen van groot belang. Handpennen zijn de langste. Ze lopen tot de vleugelpunt. Gezond door oefening en veerverzorging betekent grote veerkracht. Zwakte leidt in de natuur direct tot verlies aan vliegvermogen, moeilijk foerageren, afkoeling, vervuiling en een snelle dood.

Met een stevige veer in de hand wisten de eerste dichters en schrijvers zich krachtig uit te drukken in hun geschriften. Ze bouwden hun goede naam dus veerkrachtig op.

TEKST: KEES DE KROON

FOTO: INGRAM IMAGE LTD

DE KLOK TIKT VOOR ENORME OPGAVE ROND SCHOON WATER

Nederland dreigt op slot te gaan door Kader- richtlijn Water

Na stikstof en CO₂ doemt een nieuw enorm probleem op: de Europese Kaderrichtlijn Water, afgekort KRW. In 2027 moet al het oppervlaktewater (sloten, beken, rivieren, plassen) en grondwater schoon zijn. De klok tikt. Nu al is duidelijk dat Nederland het doel zeker niet overal gaat halen, met het risico dat het land ‘op slot gaat’.

Iedereen uit de waterwereld kent de beelden van voorheen: rivieren als de Rijn, doods en vergiftigd door chemicaliën, sloten overwoekerd door algen en drinkwaterbedrijven die vreesden voor de drinkwatervoorziening. Maatregelen konden niet uitblijven. Niet alleen in Nederland, maar in heel Europa.

Chemisch en ecologisch gezond

Daarom is sinds december 2000 de KRW van kracht. Het water moet chemisch schoon en ecologisch gezond zijn in 2027. Een gigantische opgave. Brussel heeft voor 45 stoffen maximale normen vastgesteld. Dan gaat het om vervuiling door landbouw, huishoudens en industrie met mest, bestrijdingsmiddelen, medicijnresten, cosmetica en chemische stoffen zoals PAK's, PFAS, ammonium, microplastics, metalen, etc.

Dit is de Buurserbeek, die is het Waterschap Rijn en IJssel (in fasen) aan het herinrichten zodat het natuurlijker en schoner is/wordt, en beter bestand is tegen klimaat extremen.

Demissionair minister Halbers

‘Vergrijzing’ van het grondwater

Die waterkwaliteit is sinds 2000 behoorlijk verbeterd, maar nog lang niet overal op orde. De grote rivieren gaan het halen, maar sloten, beken en plassen hebben op veel plaatsen nog een flinke opgave. Het Planbureau voor de Leefomgeving becijferde dat in 2027 30 tot 60 procent van de regionale wateren nog niet aan de normen voldoen. De knelpunten zitten vooral bij lozingen (industrie en landbouw) en medicijnresten. Ook zijn er zorgen over wat deskundigen noemen de ‘vergrijzing’ van het grondwater. Dat wil zeggen dat verontreinigingen op steeds grotere diepte voorkomen en daardoor moeilijker op te lossen zijn.

Droogte en stortbuien

De gevolgen van de klimaatverandering komen daar nog bij en worden zoveel mogelijk in combinatie met de KRW aangepakt. Periodes met stortbuien en overvloedige regen worden afgewisseld met langere droogteperiodes. Dat laatste heeft ook een negatief effect op de beschikbaarheid van zoet water. Dat leidt tot een gebrek aan drinkwater, verzilting van natuur en landbouwgebieden en hogere risico's op bijvoorbeeld blauwalg. Daarnaast treedt door de lage grondwaterstanden extra bodemdaling en funderingsschade op.

Al met al een complexe en miljarden kostende klus, die de waterbeheerders moeten klaren. Zij richten zich op een heel scala aan maatregelen. Dat varieert van het aanpakken van lozingen, overstorten

en lekkende riolen tot de aanleg van natuurvriendelijke oevers en het creëren van bufferzones. Van de aanleg van een zuiveringsmoeras tot het verminderen van de uitstoot van mest en bestrijdingsmiddelen en het aanpassen van het waterpeil.

Te vrijblijvend

Minister Harbers van Infrastructuur en Waterstaat riep vorig jaar een impulsprogramma in het leven om in 2027 aan zo veel mogelijk normen uit de KRW te voldoen. Voor natuur- en milieuorganisaties, maar ook provincies is het te vrijblijvend. Zij dringen aan op strenge verplichtingen voor de industrie, gewasbescherming en mest, in plaats van de vrijwillige afspraken die nu gelden.

Net als stikstof

Maar wat als Nederland in 2027 zijn zaakjes niet voor elkaar heeft? Kan er dan eenzelfde situatie ontstaan als bij stikstof? De Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur bracht midden vorig jaar een alarmerend rapport uit. De Raad spreekt van een watercrisis en waarschuwt dat er problemen gaan ontstaan rond de vergunningverlening. Kortom, delen van het land gaan op slot.

Hoogleraar Marleen van Rijswijk (Europees en nationaal waterrecht) wees erop dat organisaties ook nu al naar de rechter kunnen stappen, als de waterkwaliteit verslechtert. De organisatie Mobilisation for the Environment slijpt nu al de juridische messen. Vorig jaar dreigde de organisatie al met een rechtszaak tegen de provincie omdat er bestrijdingsmiddelen zijn gelooft die al jaren verboden zijn.

Hoe soepel is Brussel?

Veel hangt af van Brussel, maar ook van rechters. Minister Harbers heeft zijn hoop gevestigd op uitzonderingsregels die de Europese Commissie hanteert. Als Nederland laat zien dat het volop bezig is met maatregelen, zo verwacht de minister, zal er wel met Brussel te praten zijn. Die gedachte zal iedereen gerieven, want niemand zit te wachten op een tweede stikstofcrisis.

Kostbaar

Anderhalve eeuw geleden stierf een op de twee kinderen binnen vijf jaar. De oorzaak

‘Wat er niet in komt, hoeven we er ook niet uit te halen.’

bleek sterk vervuild water. Het werd het startsein voor het zuiveren van drinkwater en nadien van oppervlakte- en grondwater. De situatie van toen is niet te vergelijken met nu. ‘Maar nog steeds is er de noodzaak om alle rotzooi eruit te krijgen’, stelt Hein Pieper. In Winterswijk loopt nu een experiment, waarbij het waterschap medicijnresten uit het water probeert te halen. Een experiment dat tientallen miljoenen euro’s kost. ‘Maar dat gaat waarschijnlijk wel lukken’, verwacht Hein Pieper. Het geeft aan hoe kostbaar die KRW wordt.

Omslag naar bronaanpak

Daarnaast is er sprake van een omslag in de aanpak. In plaats van schoonmaken is er de tendens om te voorkomen dat de ‘rotzooi erin komt’. ‘Die bronaanpak is heel complex, waarbij nog grote stappen gezet moeten worden’, legt hij uit. ‘Wat er niet in komt, hoeven we er ook niet uit te halen. Maar het zit overal in: make-up, kleren, pannen, zinken dakgoten, enzovoort.’

Met boeren loopt een project om het organisch stofgehalte in de bodem op te krikken: beter voor de vruchtbaarheid, het vasthouden van water en het herstel van de sponswerking. ‘Op het terrein van de nutriënten zijn we al een heel eind op de goede weg’, stelt Hein Pieper vast.

Natuureigenaren overtuigd

Particuliere natuureigenaren en natuurorganisaties hoeven volgens de dijkgraaf niet overtuigd te worden. Zij zijn in samenspraak met het waterschap ook druk bezig. ‘Liever niet ieder op zijn eigen eilandje, maar doe het samen om tot een robuust systeem te komen’, stelt hij. Daarbij wordt een dubbelslag gemaakt om tegelijk de gevolgen van het klimaat aan te pakken. Hein Pieper: ‘Een dynamisch en robuust systeem van water vasthouden en tegelijk versneld kunnen afvoeren. Nature based solutions zijn daarbij leidend.’

Hoop op extra tijd

Het jaartal 2027 nadert. Hein Pieper verwacht dat bij zijn waterschap de ecologische maatregelen dan wel gereed zijn, mits de klimaatverandering ons niet inhaalt. ‘Maar ik ben bang dat we

DIJKGRAAF HEIN PIEPER: ‘GEEN LUXE, MAAR ONMISBAAR’

Dijkgraaf Hein Pieper (Waterschap Rijn en IJssel) is een ferme voorstander van de Kaderrichtlijn Water. ‘Voor een gezonde leefomgeving hebben we schoon water nodig. Anders blijft rotzooi in het milieu ten koste gaan van onze gezondheid en natuur. Het gaat ons er niet om dat het van Brussel moet. Het gaat ons om het garanderen van een gezonde leefomgeving.’

Dat besef is er volgens hem nog onvoldoende. Hij merkt dat tijdens de gevoerde discussies over de benodigde miljardeninvesteringen. ‘Het gaat om de natuur. Dat is geen luxe, maar onmisbaar. Een gezonde planeet en een gezonde leefomgeving zijn van levensbelang voor ons allemaal. Versterking van de biodiversiteit is wat dat betreft misschien nog wel belangrijker dan de klimaatmaatregelen.’

de chemische kant niet halen. Dat hoeft ook niet voor 2027. Niettemin wordt het nog een hele uitdaging’, zegt hij. En dan? ‘Hopelijk wordt ons nog extra tijd gegund. Want we weten ook maar al te goed: hoe langer we het uitstellen, hoe duurder het wordt.’

TEKST: HANS SIEMES
FOTO’S: WATERSCHAP RIJN EN IJSSEL,
HUTTEN (HEIN PIEPER),
RIJKSOVERHEID (HALBERS)

KUNST OP JE PAD

Schapenrotonde

De groep gekunstelde schapen op de rotonde in het centrum herinnert aan het schapendorp dat Leersum ooit was. De gemeenteraad viel in 1998 als een blok toen de lokale kunstenaar Cees van Swieten zijn ontwerp voor een passende verfraaiing visueel toelichtte met proefmodellen.

Zwarte snoeten met sneeuw

In de jaren daarna identificeerde Leersum zich meer en meer met de schaapjes. Enkele inwoners bestelden bij de kunstenaar (en later zijn zoon) een of meer schaapjes, die in het buitengebied voor huis in de berm werden geplaatst. De plaatselijke boekhandel

bracht mini-exemplaren in de verkoop. Vooral na de plaatsing van het kunstwerk in 2000 deed de winkelier goede zaken dankzij regelmatige foto-reportages in landelijke reis-, landleven- en woonbladen. Ik herinner me specifiek een foto van de zwarte snoeten, overdekt met een dikke laag sneeuw. In 2010, toen ons land de finale speelde op het WK voetbal in Zuid-Afrika, bleken op een vroege zomermorgen de vachten oranje geverfd.

Historisch geworteld

Bij de ontginning van het Leersumse Veld (met de Leersumse Plassen) werden zwerfkeien opgegraven. Oorspronkelijk was de gehele Utrechtse Heuvelrug met heide bedekt. Vanaf de 16e tot de 20e

eeuw werd turf gewonnen uit ‘Het Veld’, zoals de twee stenen zuilen bij de ingang naar het kantoor van Staatsbosbeheer (SBB) aangeven.

Uit het kerkelijk archief van Leersum blijkt dat de kerk tot 1674 het recht had op dit veld: tot het verpachten van het weiden van schapen, het maaien van de heide en het plukken van mos. In een brief omschreef de drost van Utrecht het heidegebied als volgt: ‘een zand- en heyveld, hetwelk na gissing wel groot zal zijn 250 mergens*, waarvan een gedeelte door de eigenaars van tijd tot tijd bezaayd en beplant is, doch voor het grootste gedeelte nog zand- en heydegrond is, waarop de boeren hun schapen weiden’.

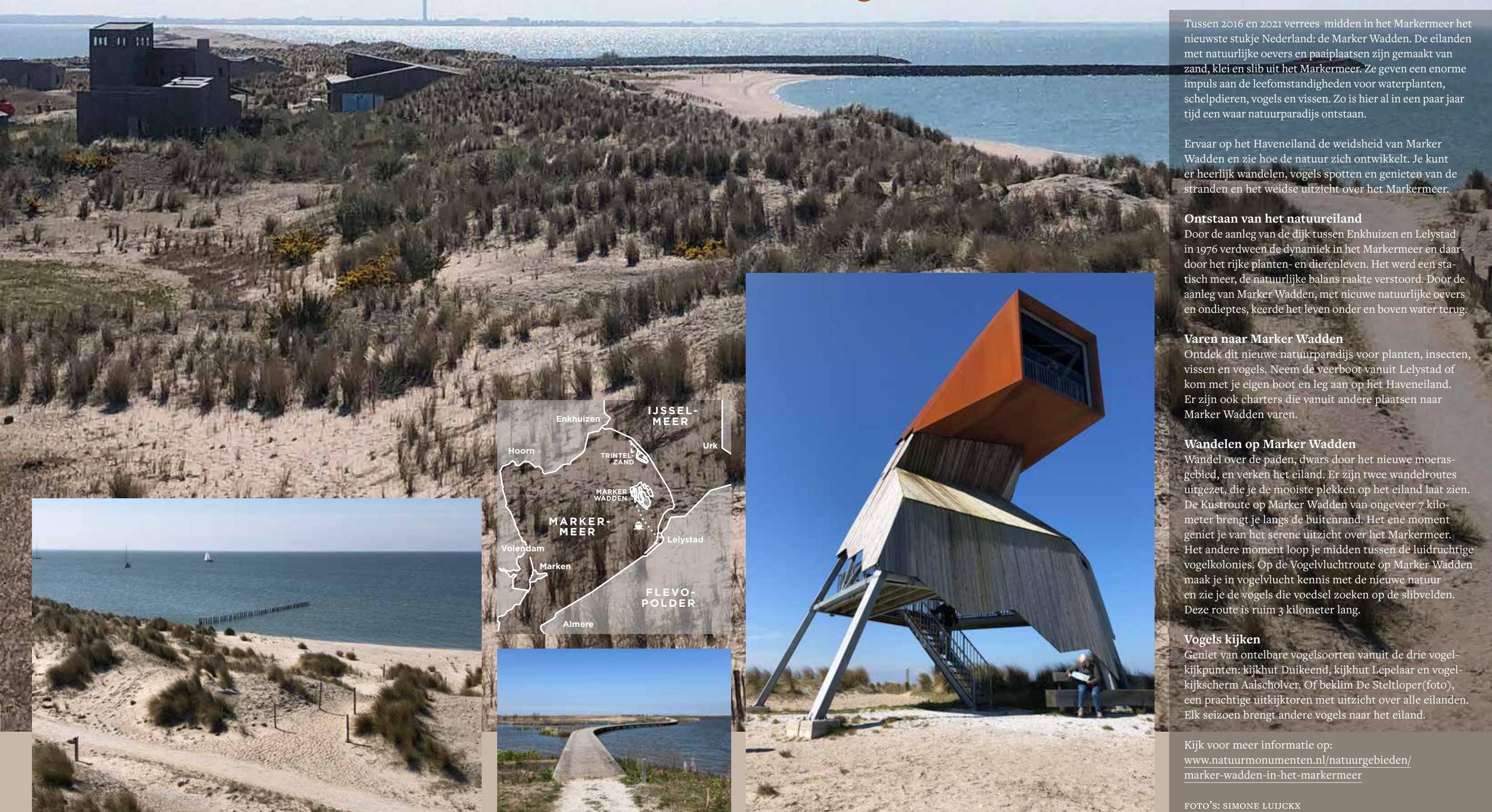
Onderhoud

Om de heidevegetatie te onderhouden en te veel vergrassing en verbossing tegen te gaan laat SBB er nu al jaren enige tientallen winterharde Italiaanse koeien uit de Povlakte grazen. Daarvoor lukte het soms om Wageningse studenten in te zetten om de opkomende grove den te lijf te gaan. Tegenwoordig komt ook af en toe de mobiele schaapskudde een dagje langs.

*Een mergen is de hoeveelheid grond die vroeger geploegd kon worden in een morgen (ongeveer 0,8 ha).

TEKST: KEES DE KROON
FOTO: LORENZO DE KROON

Het nieuwste stukje Nederland

Tussen 2016 en 2021 verrees midden in het Markermeer het nieuwste stukje Nederland: de Marker Wadden. De eilanden met natuurlijke oevers en paaiplassen zijn gemaakt van zand, klei en slib uit het Markermeer. Ze geven een enorme impuls aan de leefomstandigheden voor waterplanten, schelpdieren, vogels en vissen. Zo is hier al in een paar jaar tijd een waar natuurparadijs ontstaan.

Ervaar op het Haveneiland de weidsheid van Marker Wadden en zie hoe de natuur zich ontwikkelt. Je kunt er heerlijk wandelen, vogels spotten en genieten van de stranden en het weidse uitzicht over het Markermeer.

Ontstaan van het natuureiland

Door de aanleg van de dijk tussen Enkhuizen en Lelystad in 1976 verdween de dynamiek in het Markermeer en daar door het rijke planten- en dierenleven. Het werd een statisch meer, de natuurlijke balans raakte verstoord. Door de aanleg van Marker Wadden, met nieuwe natuurlijke oevers en ondieptes, keerde het leven onder en boven water terug.

Varen naar Marker Wadden

Ontdek dit nieuwe natuurparadijs voor planten, insecten, vissen en vogels. Neem de veerboot vanuit Lelystad of kom met je eigen boot en leg aan op het Haveneiland. Er zijn ook charters die vanuit andere plaatsen naar Marker Wadden varen.

Wandelen op Marker Wadden

Wandel over de paden, dwars door het nieuwe moerasgebied, en verken het eiland. Er zijn twee wandelroutes uitgezet, die je de mooiste plekken op het eiland laat zien. De Kustroute op Marker Wadden van ongeveer 7 kilometer brengt je langs de buitenrand. Het ene moment geniet je van het serene uitzicht over het Markermeer. Het andere moment loop je midden tussen de luidruchtige vogelkolonies. Op de Vogelvluchtroute op Marker Wadden maak je in vogelvlucht kennis met de nieuwe natuur en zie je de vogels die voedsel zoeken op de slibvelden. Deze route is ruim 3 kilometer lang.

Vogels kijken

Geniet van ontelbare vogelsoorten vanuit de drie vogelkijkpunten: kijkhut Duikeend, kijkhut Lepelaar en vogelkijkscherm Aalscholver. Of beklim De Steltloper(foto), een prachtige uitkijktoren met uitzicht over alle eilanden. Elk seizoen brengt andere vogels naar het eiland.

Kijk voor meer informatie op:
www.natuurmonumenten.nl/natuurgebieden/marker-wadden-in-het-markermeer

FOTO'S: SIMONE LUIJCKX

HOOFDSTUK 21

Spindoctor Reynaert

Koning Nobel en zijn secretaris Tielcelijn genieten nog na van het succes van de laatste podcast. Ook de vos heeft van zijn publicitaire succes vernomen. Nu doorpakken, denkt de leperd. Het is hem niet ontgaan, dat het gezag van de Majesteit de laatste maanden aan het afbladderen is. Nobels adjudant de raaf doet weliswaar zijn best, maar staat te dicht bij de troon om de gevoelens van het volk goed te kunnen peilen.

Eerverlies als sluipmoordenaar

Rein gaat ervan uit dat hij dankzij zijn ervaring met podcasts beter weet hoe de Koning zijn invloed vergroten kan. Het is een zware taak om je te moeten handhaven aan de top. De laatste keer dat het mis ging was bij het eenzijdig besluit van de Koning de vos vrijspraak te verlenen van de doodstraf door ophanging. Had hij maar overleg gepleegd met zijn naaste aristocraten. Alleen zijn gemalin was op de hoogte. Eerverlies is een sluipmoordenaar.

Staatsrechtelijk gedoogd

Nu smeult er een controverse over het gedrag van zijn aartsvijand Isengrijn. De wolf pronkt ermee dat hij vrij spel heeft om aan de kost te komen. Hij heeft het natuurlijke jachtrecht op ree, hert en zwijn. Alle moeflons heeft zijn familie eerder al uit het dierenbos weggevaagd. En nog altijd vergrijpen zij zich gemakkelijk aan de schaapskuddes in het gebied. Doodbijten, een paar happen van de ingewanden en vreselijk toegenakeld laten liggen. Weerzinwekkend en tot nu toe nog steeds staatsrechtelijk gedoogd. En dat terwijl Rein voor het omleggen en opeten van Cuwaert en één geroofde big al opgeknoopt dreigde te worden.

Kolboxen de partijen

Rein overpeinst, hoe hij als hoeder van het 'opvijzelen van de eer van de koning' een rol dicht bij het Hof zou kunnen vervullen. Dan verneemt de vos dat ene Firapeel ('Hi was een deel des coninx maech') is aangesteld om als informateur nieuw leiderschap over het Dierenrijk in te gaan zetten. Firapeel was door de Majesteit eerder al eens beëdigd als ambtsdrager van Binnenbossche Aangelegenheden. Toen was hij roodgekleurd, nu buigt hij naar grijs, groen en blauw. Enthousiast en vrijgevig van signatuur kent hij alle geitenpaadjes. Een taalgooche-

laar, die elk compromis uit zijn hoed kan toveren. Maar meer dan ooit heeft Nobel nu een adviseur van statuur nodig, die zijn rol boven de partijen kan versterken. Rein appt Tielcelijn de Raaf, dat hij hem onder vier ogen wil spreken over de zorgelijke bestuurlijke ontwikkelingen in het Dierenbos.

Woelige tijden

De raaf, nog onder de indruk van Reins optreden in de laatste podcast, komt onmiddellijk. 'Regeren is vooruitzien', steekt Rein van wal. 'We gaan woelige tijden tegemoet. Veel kwesties over de staat van de natuur, luchtvervuiling en de druk van buitenstaanders om in het Dierenbos een huis te mogen bouwen, schreeuwen om een effectieve aanpak. De partijen die nu heimelijk overleggen over een nieuw bestuur, hebben hun achterban beloofd dat zij met echte oplossingen zullen komen. Meer dan ooit vereist dat meedenken en wijsheid van de Vorst. Heer Tielcelijn, u kent mijn reputatie: als het niet goedschiks kan, dan maar kwaadschiks. Van alle markten thuis. Gekunsteld of rechtschapen: ik draai er mijn poot niet voor om.'

De raaf kijkt bedenkelijk, maar moet toch erkennen dat Rein een goede fluisteraar zou zijn voor Koning Nobel. Tielcelijn voorziet op langere termijn, dat het maken van beleid in het grote Dierenbos nooit meer appeltje-eitje zal zijn. Stille adviseurs zijn meer dan ooit onontbeerlijk. Om zijn bedachte rol bescheiden te houden sluit Rein af met: 'Niemand hoeft overigens te weten dat ik vertrouwelijk met de Koning meedenk. Bij mijn vrijlating heb ik beloofd de majesteit te allen tijde te zullen dienen, weet u nog?'

Pais en vree

Tielcelijn laat blijken enthousiast te zijn dat Rein met hem en de vorst wil samenwerken. 'Heb je nog een advies dat de goedkeuring van de Koning zal krijgen?' Rein pauzeert even en zegt: 'We moeten consistent inzetten op beleid dat streeft naar 'pais en vree'. Bij de volgende rede van de majesteit kan ik desgewenst tekst leveren over het thema polarisatie in de samenleving.' En zo geschiedde. De Vorst hield een goede toespraak en Reynaert werd spindoctor aan het Hof.

TEKST: KEES DE KROON

ILLUSTRATIE: KEES DE VOS

Het inheemse perspectief

Er wordt veel gediscussieerd, geschreven en nagedacht over de natuur. In de rubriek Natuurstemmen spreekt Oswin Schneeweisz met denkers, schrijvers en experts over verschillende manieren waarop je naar natuur kunt kijken. Ditmaal: Bas Verschuuren, cultureel antropoloog bij de vakgroep Bos- en Natuurbeleid aan de Wageningen Universiteit.

Al twintig jaar bestudeert Bas Verschuuren inheemse volken en inheems natuurbehoud. Wat kunnen wij leren van de inheemse relatie tussen mens en natuur? Verschuuren: 'Vroeger keken we in het internationale natuurbeheer toch een beetje neer op de inheemse bevolking. Je ziet nu een trend waarbij

het inheemse perspectief serieuzer genomen wordt. Lokale gemeenschappen worden steeds vaker centraal gesteld bij het natuurbeheer. Inheemse volken hebben invloed op bijna dertig procent van het aardoppervlak, terwijl ze maar zeven procent uitmaken van de wereldbevolking. Daarnaast zijn ze goed voor bijna tachtig procent van de wereldwijde biodiversiteit.'

Verlichting

Wij Westerlingen zijn kinderen van de Verlichting. Ons beeld van de natuur wordt vooral bepaald door de scheiding tussen mens en natuur. We zien onszelf als dominant en kijken met een wetenschappelijke bril. 'Maar er zijn veel andere manieren om naar natuur te kijken en natuur te beleven', stelt Verschuuren. 'In veel inheemse perspectieven is de mens onderdeel van de natuur. Het animisme (de overtuiging dat alles in de wereld beziel is) is dan een logische stap. Het komt erop neer dat je als mens een

'Misschien is wat wij 'inheems' noemen minder ver weg van je bed dan we vaak denken.'

↑ Bas Verschuuren op de Ginkelse Heide. Door de eeuwen heen heeft begrazing van de woeste gronden en heide gezorgd voor een landschap dat ook vandaag de dag nog door veel mensen wordt gewaardeerd.

← De heilige bossen van Tancharra Foto: Bas Verschuuren

nauwe band hebt met planten en dieren, vergelijkbaar met een gezinsband.'

Verschuuren: 'Ik deed ooit onderzoek in Ghana waar de inheemse bevolking de geesten van het bos om toestemming vroeg om het bos te mogen betreden, te kappen of anders te gebruiken. Zo innig is hun verbondenheid tussen mens en natuur. Als je als internationale natuurbeschermingsorganisatie zo'n bos wil beschermen moet je niet jouw beeld van de natuur aan anderen opleggen. Je moet juist bij de lokale bevolking aanhaken en op dat (spirituele) niveau bij de geesten van het bos beginnen.'

Nieuw inheems

Verschuuren werkt aan de culturele en spirituele betekenis van natuur. Daarbij doelt hij op de relaties die mensen aangaan met de natuur en speciale plaatsen. 'Ik denk dat wij iets kunnen leren van de inheemse aanpak om onze verbinding met de natuur als uitgangspunt te nemen voor

natuurbeheer. Ik was ooit in India om inspiratie op te doen: daar liet een lokale boer in het bos specifieke kruiden groeien die hij kon gebruiken als zijn vee ziek werd. De natuur schonk hem als het ware een alternatief voor antibiotica. In Nederland wordt nu ook traditionele, lokale kennis over geneeskrachtige kruiden toegepast in kruidenrijke graslanden en worden de effecten op de gezondheid van het vee in kaart gebracht. Die kennis is van generatie op generatie doorgegeven.'

Inheemse volken zijn vaak ook goed in het meebewegen met de natuur. Kijk naar de rijstterrassen die de Ifuago (een inheems volk op de Filipijnen) al generaties onderhouden op steile berghellingen. Die terrassen volgen de contouren van de berghelling en zijn verbonden via een ingenieus irrigatiesysteem dat water uit het bos naar de bergtoppen voert. Het systeem is gebaseerd op lokale en inheemse kennis en doet geen schade aan de

biodiversiteit. Ook leidt het niet tot bodemerrosie.

Verschuuren: 'Dat soort traditionele kennis is iets dat we in onze westerse wereld moeten gaan herwaarderen. Voor de komst van intensieve landbouw stond onze landbouw niet zo sterk in conflict met de natuur als nu. Toen hadden boeren in veel gevallen zelfs een positieve invloed op de biodiversiteit, denk bijvoorbeeld aan schrale hooilanden. Ik denk dat daar nog een toekomst ligt voor mooie projecten met boeren natuur. Veel traditionele technieken kunnen opnieuw worden ingezet, omdat ze meer in harmonie zijn met de natuur. Zoals het werken met vloeiwelken, waarbij agrariërs zelf de wateropvang regelen van beken en rivieren.'

Leren van de natuur

Verschuuren: 'We moeten kijken naar hoe wij ons verhouden tot de natuur. We nemen niet slechts diensten af, maar hebben ook een diepere relatie met natuur. Die verbinding voelen wij, die motiveert en inspireert ons. Verder kunnen we van de inheemse aanpak leren dat je veel in gesprek moet met elkaar en het belang van lokale kennis en ervaring niet moet onderschatten. Ons natuurbeleid is vooral gebaseerd op wetenschap en wordt uitgevoerd door bevoegde instanties. Het is grotendeels geïnstitutionaliseerd. Ik denk dat het niet verkeerd zou zijn als we naast de wetenschappelijke benadering ook lokale kennis van boeren, vissers en andere mensen met ervaring uit het gebied centraal stellen. Dat sluit naadloos aan bij de gebiedsgebonden aanpak: een van de pijlers van het nieuwe natuurbeleid. Misschien is wat wij 'inheems' noemen minder ver weg van je bed dan we vaak denken.'

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ

NEDERLANDSE BROEDPOPULATIE RODE WOUW NEEMT TOE

Kansen en bedreigingen voor ‘de stofzuiger van het landschap’

‘Als je me na 15 maart had gebeld, had je me waarschijnlijk niet meer bereikt’, zegt hij lachend. Het is me al snel duidelijk: roofvogels dicteren de agenda van Stef van Rijn. Voor een deel is het werk, voor een deel nog steeds hobby. ‘Want als alles betaald zou zijn, gaat de lol er wel heel snel af.’

Zijn liefde voor de natuur krijgt hij mee van zijn vader, een vlinderexpert. De liefde voor roofvogels ontstaat tijdens kampeervakanties in Zuid-Frankrijk. Van Rijn: ‘Onderweg naar Frankrijk zag ik een keer een rode wouw vliegen. Ik dacht: dat is een ver-van-m’n-bedshow. Dat is voor Nederland niet weggelegd.’ Maar enkele tientallen jaren later is die gedachte ingehaald door een nieuwe realiteit.

In alle rust

Rond de eeuwwisseling komt hij een populatie rode wouwen op het spoor in het hoogste deel van de Belgische Ardennen, hemelsbreed zo’n 50 kilometer van onze landsgrens. De roofvogelkenner doet op dat moment onderzoek naar aalscholvers langs de Maas, ook in België. Samen met een kameraad neemt hij een kijkje bij de rode wouwen. Ze besluiten om zelfstandig een onderzoek te starten naar de populatie, door nesten in kaart

te brengen en jongen te tellen. Al 25 jaar brengt hij in deze regio ieder voorjaar minstens tien dagen achter elkaar door, zonder bereik, in alle rust.

Explosieve groei

Stef van Rijn: ‘De populatie in Oost-België groeit explosief. We begonnen rond 2000 met 20 tot 25 nesten, nu tellen we er over de 130 per jaar.’ Ook in Sauerland, de uitlopers van de Zwitserse Alpen en zelfs tot in Midden-Zweden en de Baltische

Staten is sprake van een stijging van het aantal rode wouwen. ‘Waarschijnlijk hangt het samen met het klimaat. Maar we snappen nog steeds niet precies waarom het in Oost-België zo enorm stijgt.’

Extensief grasland

Vermoedens heeft hij wel. Het graslandgebruik speelt volgens hem een belangrijke rol. Van Rijn: ‘Omdat het zo hoog ligt, kan er nog wel tot in mei sneeuw vallen. Het gras is in de broedperiode daarom nog best kort. Muizen en andere prooien blijven bereikbaar. Er wordt weinig gemaaid, maar twee of drie keer per jaar. Boeren in dit gebied kunnen onmogelijk serieus opschalen en intensiveren.’

‘De rode wouw is een opportunist. Hij ruimt op en houdt schoon.’

Fikse prooi

Roofvogels maken volgens de wouwenkenner altijd keuzes die ‘voedsel gestuurd’ zijn. Juist door het minder intensieve grondgebruik is er veel voedsel aanwezig. Naast grote aantallen veldmuizen kunnen ook woelratten prima overleven in dit gebied. Stef van Rijn: ‘Zo’n woelrat weegt vijf keer zoveel als een veldmuis. Dat is een fikse prooi. Daar kun je als rode wouw goed jongen

mee grootbrengen. Dankzij onderzoek hebben we aangetoond dat in jaren met veel woelratten het broedsucces van de rode wouw groter is. Boeren in die regio hebben leren leven met veldmuizen en woelratten in hun graslanden.’

Optimale pasvorm

Langzaam maar zeker laat de rode wouw zich ook in Nederland steeds meer zien. Sinds 2012 nam het aantal nesten toe van

enkele naar 30 tot 35 in de laatste jaren, voornamelijk in de oostelijke helft van ons land. Stef van Rijn doet sinds 2014 betaald onderzoek met zenders. Zo'n zender heeft de grootte van een lucifersdoosje, met een mini-gsm en een mini-gps. Via het internet stuurt hij de opgeslagen informatie met alle bewegingen van de wouwen door, in detail. 'Het afstellen van zo'n harnasje luistert heel nauw. Hij mag niet knellen, want ze moeten kunnen vliegen. Maar hij mag ook niet te ruim zitten. Op basis van ervaring, hoe mager of vet ze zijn, bepaal je de optimale pasvorm.'

De grens over

Omdat de rode wouw een groot gebied bestrijkt, eindigen veel van onze jonge vogels volgens de zendergegevens uiteindelijk toch weer over de grens. Om onduidelijke redenen zijn hun overlevingskansen daar hoger. De jonge vogels die zich in Nederland probeerden te vestigen als broedvogel, stierven allemaal. Maar net over de grens in Duitsland en België vond roofvogelexpert Van Rijn vier nesten van wouwen die in Nederland waren geboren. 'Dankzij de zenders tekenen er zich allerlei patronen af.'

'Dankzij de zenders tekenen er zich allerlei patronen af.'

Stofzuigers van het landschap

Waardoor dit komt weet hij niet. Wel weet Van Rijn inmiddels meer over de doodsoorzaak van dode vogels die hij in ons land vond. 'Rode wouwen zijn notoire aaseters, de stofzuigers van het landschap. Ze eten dus ook kadavers van dieren die zijn doodgegaan door gif. Onderzoek aan 14 gestorven rode wouwen heeft laten zien dat in elke lever rodenticiden zaten (gif voor kleine knaagdieren). Bij veel boerenbedrijven staat dat nog steeds in de schuur. Die vergiftige muizen en ratten vinden we ook terug in de wouwennesten. Doorvergiftiging dus.'

Opportuniteit

Maar de rode wouw profiteert ook van onze intensieve landbouw. De wouwenkenner vindt in de nesten resten terug van jonge hazen en weidevogels die dood zijn gemaaid door de enorme maaimachines. Van Rijn: 'Een nestcyclus van eieren leggen, broeden,

uitkomen en uitvliegen duurt vier weken. Maar er wordt vaker dan één keer per vier weken gemaaid. Dus als de nesten onbeschermd zijn, is de overlevingskans eigenlijk nul. Ook muizen en grote insecten, waaronder sabelsprinkhanen, worden dood gemaaid. De rode wouw is een opportunist. Hij ruikt op en houdt schoon.'

Aanvaringen

Momenteel is Stef van Rijn ook betrokken bij onderzoek naar de risico's van aanvaringen met windturbines. Voor de rode wouw is dit in Nederland nog niet echt aan de orde, benadrukt hij, omdat wouwen zich niet in de buurt van de grote windmolenparken ophouden. In Duitsland is dit wel het geval. Daar broeden ze in regio's met grote windparken. Ook voor de zeearend zijn windparken een probleem. 'Zeearenden en rode wouwen zijn niet dom. Maar ze navigeren een groot deel van de tijd op de

hoogte waar de rotoren draaien. Ze zien de turbines niet als gevaar, omdat ze dat nooit hebben geleerd.'

Spurt voorwaarts

Van Rijn: 'Het zou interessant kunnen zijn om samen met buitenlandse partners een goede ruimtelijke analyse te laten

uitvoeren over de verspreiding van de rode wouw en zijn bedreigingen. Op dit moment zijn we partner binnen een groot Europees project dat de sterfte van rode wouwen in kaart brengt. De informatie die we via de zenders genereren heeft gezorgd voor een enorme spurt voorwaarts in kennis. We weten nu veel meer over de

ruimte die de rode wouw nodig heeft om te overleven en welke keuzes hij daarin maakt. Dankzij die kennis is het een stuk eenvoudiger geworden om de rode wouw te beschermen.'

TEKST: MARLIES KOLTHOF
FOTO'S: HANS MENOP

Behoud de natuurlijke uitstraling

met Van Vliet Duurzaamhout

VAN VLIET
DUURZAAMHOUT.NL

+31 (0)343 454 400

info@duurzaamhout.nl

Laat je inspireren

duurzaamhout.nl

